

Şygryýetmi bagryýet?.. Ahyrda-soňda aňyýet!

Category: Edebi tankyt, Goşgular, Kitapcy, Sözler

написано kitapcy | 22 январа, 2025

Şygryýetmi bagryýet?.. Ahyrda-soňda aňyýet!

ŞYGRYÝETMI, BAGRYÝET?.. AHYRDA-SOŇDA AŇYÝET!

■ Ýaş şahyrlar hakda kelam-agyz

Jahan üzre ilkinji şygryň ilkinji setiri, megerem ynsan ogly nämedir bir zada tüýs ýürekden begenip-guwanyp, ilkinji gezek ýylgyryp-güleninde ýa-da tersine, haýsydyr bir ahwala juda gyýlyp-gynananynda, bagry ýananynda dörän bolsun gerek...

Türkmen ýazyjy-şahyrlarynyň ýaşkiçisiniň-ýaşulysynyň häli-häzirlerem öz eserlerini gymmatbah agaçlardan ýasalan kaşaň stollarda däl-de, galapyn, onuň gapdalyndaky haly-düşekde ýüzin ýatyp, "bagryny ýere berip" döredýänligi ýewropalyň gözi bilen seredeniňde, geňräk görünse-de, biz üçin del zat däldir. "Bagry girýan", "garabagyr /ene/", "bagyr awusy" ýaly sözler köpräk ulanylyp, ol (ýagny bagyr) duýgynyň baryp urýan ýeri, "nokady" ýaly bolup görünse-de, ýeke sapar "jiger-bagrym pylanyjan-eý" ýa-da "bagrymdan önen balam" diýeninde, mähir-muhabbetiň öýjüğine-de öwrülýär duruberýär.

Diýmek, gürrüň ~ hem gynanmak-gyýylmak, hem söýmek-söýülmek, begenmek-guwanmak barada, ýeke söz bilen aýtsaň, Duýgy hakda barýar. Munuň özi goşgy-gazalyň hem duýgudan başlanýandygy, şygryýetiň bagryýetden gözbaş alýandygy barada aýdyp geçere ýol açýar.

Duýgular ummany, elbetde, juwan ýaşda ýazylýan şygrylarda has ýaýlympy, has çuň hem has çeper keşbini tapgyç bolýar.

Soňabaka kişiniň durmuş, döredijilik tejribesi artyp, gözýetimi giňäp, setirlerde agrasluk, pelsepewi alamatlar görnüp ugraýar. Şunuň bilen bir wagtda onuň ussatlygynyň, çeperçiliginiň hem derejede artmalydygy, ösmelidigi barada

ýörite aýdyp oturasy iş ýokdur. Munuň özi şeýle bolmasa, çeperçilik kämilleşmese, kişi nähili akyl-pelsepe satanda-da, ol maňa batmaz gury takallygyna galýar...

Meniň bu aýdýanlarymyň hiç birisiniň-de täzelik däldigine, hemmä äşgär zatlardygyna gaty gowy düşüňärin.

Onda näme iki ikiniň dördüginini subut etjek bolup otyrkam men? Munuň, dogrusy, "Şeýt!" diýip, günüme goýman oturan delilleri-sebäpleri ýüze çykyp dur-da... Özünem ol delil-sebäpler guwandyrýjy, galkyndyrýju sebäplerden!

Ýöne olary agzamazdan burun, bir ahwalaty welin, aýratyn nygtap geçmek, häzirki zamam umumy edebiýatymyza dogruçyl nazar salmakdan ötri juda wajypdyr.

Soňky ýyllarda diňe ýaşlaryň hem däl, eýsem, ençe müçäni arka atan adamlaryň-da goşgy düzmek bilen gyzyklanýany sen-men ýok, ur-tut ummasyz mukdarda köpeldi. Bu nämäniň alamaty, nämä ýormaly muny? Elbetde, gowulygyň alamaty, elbetde, ýagşylyga, eşrete, bagta, bolçulyga ýormaly muny! Şol adamlaryň aglabasynyň ýazýan kapyýalaşdyrylan (käte-hä olar kapyýa-da üns edip duranok) setirleriň tasdan hemmesi diýen ýaly Watan, Ýurdumyzyň ilkinji Prezidenti Beýik Saparmyrat Türkmenbaşy, Garaşsyzlyk, Baky Bitaraplyk, Ýaşyl Tugumyz, Ruhnama... hakynda. Ol bentleriň köpüsini setirme-setir dikeçläp oturman, yzly-yzyna ýazylan, bir бага düzülen jümleler görnüşinde çap edäýeniňde-de, ýitjek zat ýok. Sebäp ýaňky aýdyşym ýaly, olar çeperçilik taýdan goşgy-şygry talaplaryndan daşrak setirler. Olary çeperçilik kanunary bilen ölçemän, eýsem, guwançdan, buýsançdan ýaňa ak göwünden, çuň ýürekden joşup çykan sözler, alkysnamalar, waspnamalar hökmünde kabul etmeli. Bu hadysa häzirki zaman milli şygryýetimiziň derejesi, görkezijisi diýip däl-de, Türkmenbaşy eýýamynyň baş alamat, milli galkynyşyň, eşretana durmuşymyzuň, Altyj asyrymyzyň röwşen nurunyň özboluşly sypatlandyrylmalarynyň, esasy kesgitlemeleriniň biri diýip düşünilse, hakykata jaý bolar...

■ ...Indi ýaňky "deliller", "sebäpler" diýip, ýokarda agzamakçy bolan ahwalymyz barada.

Ol şeýle. Öňem bir dana "Bürgüt dymmagyndan tanalar" diýipdir. Biziňem soňky-soňky ýyllarda şygryýet gözýetimine gonup ugran, bürgüt bolmasa-da, şunkar ganatly, belent howaly, iňňän ukyply şahyr ýürek ýaşlarymyz görünýär diýip, men şu ýerde guwanç bilen nygtamak isleýärin. Hawa, olar bar! Ýöne algyr guşlar al-asmanda erkana ganat ýaýyp gezende, köp bolup uçmaýar, dag-derelelere inenlerinde, süri bolup saglap inmeýär. Meniň aýdýan zehinli ýaşlarym hem köpsanly däl. Meniň olardan bu gün Akmämet Poşow, Maýa Öküzowa, Azatgül Hallydurdyýewa, Hudaýnazar Elliýew dagynyň atlaryny tutasym gelýär. Özüm-ä bu ýaş zehinleriň "öküz ýykyşyny" ýa ýykarman boluşlaryny aňmak üçin, olaryň tutuş döredijiliklerini sahypalap, seljerip oturmak hökman däl, käbir goşgulary bilen tanyşmaklygam muňa belli bir derejede göz ýetirmäge ýeterlik ýaly-la diýen netijä geldim. Bularyň döredijilik, çeperçilik terzi, usuly, şygra ýanaşygy, ýaňky aýdyşym ýaly, "dyrnagyndan", ýagny käbir aýratyn setirlerindenem, bentlerindenem şeýle guwandyrjy bir zadyň bardygyny mälim edip dur. Meniň çakym, bu ýigit-gyzlar häzir öz döredijiliklerinde sap duýga ýugrulan "goşgy menzilinden" pähim-paýhasly, pelsepe äheňli şygyr sepgidine sary ugrugyp, gyrmyldabrak hem bolsa, ynam bilen ýol salyp barýar.

Aýdaly, Akmämet Poşowyň:

Gyzlar gelýär, gyzlar gelýär müşk paýlap,
Tukat dünýä bir şowhunly saz bolýar ~

diýip, göräýmäge, sadaja setirlerden başlanýan "Saz gelýär" diýen goşgusynda "hoş owaz gelýär", "bahar-ýaz gelýär" diýen ýaly sürçegi çykan kapyýalardan daş durup bilmeýändigine garamazdan, gyzlary görüp, "özünden göwni geçýän" güller hakdaky, gозelleriň "gadamlarynyň jennetdigi" hakdaky iňňän tanyş äheňli tarypnamalar bilen dowam etdirilýänligine-de bakmazdan, birden "ýigitligiň ykbalyny sypalap", "bar zat munda ýaşamaga höwesli" diýen ýaly ünsüňi bada-bat özüne çekýän täsin setirleriň üstünden barýarsyň we goşgynyň has çuň mazmunly sözler bilen:

"Bu ýollar bolsa-da beýikli-pesli,
Gudratdyr ol (gyzlaryň gelşi -A.A.), öz-özünden düz bolar" –

– diýip tamamlanýan jemlemesini okap, çyn ýürekden guwanýarsyň, "Berekella!" diýeniňi duýman galýarsyň. Sebäp bu meniň, seniň tapan çeperçilik şekillerimizden däl, bu Akmämmediň hiç kimiňkä meňzemeýän öz döreden çeper duýgy-pähim şekli, öz duýgusynyň, öz dünýägaraýkynyň, öz pähiminiň beýany!..

■ Özboluşlylyk... Her bir şygryň, umuman, kiçi bolsun, uly bolsun, her bir çeper eseriň mähek daşy şu dälmidir eýsem?

...Bir zaman, geçen asyryň altmyşynjy ýyllarynda ussat halypalarymyz Ata Atajanowdyr Kerim Gurbannepesow, edebi meýdana täze gelen zehinle Gurbannazar Ezizow, Halyl Kulyýew, Kakabaý Ylýasow (Daşoguz), Italmaz Nuryýew we şu bellikleriň awtory hakunda telim makala ýazyp, olara tüýs degerli çagy uly goltgy beripdi, göwünlerini ganatlandyrypdy. Şonda ol halypalar bu ýaşlaryň döredijiliginden, ozaly bilen, "özgä meňzemezlik alamatlaryny", ýagny, özboluşlylyk gyryndylaryny, nyşanlaryny, eken dänelerini birin-birin seçip-tapyp, okyjynyň ünsüni şoňa çekýärdiler. Bu biziň üçin şonda dana sapak bolupdy. Sebäp özümiň muňa, dogrusy, ýörite pisint etmezdik, göwnümize gelenini "taraşlap şagladýardy". Emma özboluşlylyk, seniň eliň, diliň ajaýyp aýratynlyklary her bir döredijilikli halal işiň özeni bolsun gerek, seni seni edýän gudrat bolsun gerek.

Akmämmet Poşow öz ulanýan çeperçilik serişdelerine, çeper şekilleri (duýgy we aňýet -abstrakt obrazlary) döretmeklige özüçe çemeleşýär. Şu-da onuň döredýän eserleriniň iň gymmatly tarapy welin, arman, ýaş şahyryň azaby, tagallalary hemişe şowuna düşüp duranok. Meselem:

Adamlar gidýärler; duwlaýar toprak,
Olaryň barlygy ene ýer ýaly (?).
Bu Dünýä özüne siňdiripdir, gör,
Adam hemem Toprak ~ täsin Dünýäni...

Bu ýerde, elbetde, aýdyljak bolunýan nähilidir bir çuňnur pelsepewi pikiriň barlygy hak. Ýöne ol, göwnüme bolmasa, ýazylyp-ýaýylyp, aýdyňlaşmaga ýetişmändir, göýä ümre batan näbelli ýyldyz bolup galypdyr. Onsoňam Bu Dünýä ~ Täsin Dünýäni özüne siňdiripdir. Muňa nähili düşünmeli? Barlyk-dirilik siňdiripmi, heňnam siňdiripmi? Awtoryň özi aýtjak bolan zadyna, elbetde, düşüniپ oturandyr, emma okyjy üçin bu setirler gümürtik, sebäp bu ýerde olara howlukmaçlyk, alňasaklyk zeper ýetiripdir.

Gürrüňi edilýän ýaşlarda bellemeli ýene bir guwandryjy zat ~ olaryň jümleleriniň, setirleriniň "tebigy akymydyr", olarda hiç bir "zor salmagyň", "çygylmagyň" alamaty ýok diýerlikdir. Üstesine-de, setirleriň, "bentleriň ençemesi many taýdan dolulygy, "dykyzlygy" bilen seniň göwnüňi hoş edýär, özüne çekýär. Arman, şol wagtyň özünde-de, gynansagam, kellä gelmejk ahmallyklar, näsazlyklar bilen seni geň galdyrýar.

Mysal üçin, Maýa Öküzowanyň "Ykbala" atly goşgusynda "Kalby sokur aldyr nebse nepesin" diýen ýaly akgynly, nakyl pähimli ajaýyp setiriniň oňýüzünde "başarmaryn bet işleriň telegin" diýen sözler bar. Eýsem bet işleriň telek dälem barmydy?.. Elbetde, harsallyk bu...

Ýa-da Hudaýnazar Elliýew "Düýne geçen hatalary şu günüň, gezyän eken soň özüňden ar alyp" we "Hem aýry ykbalyň sowuk deminden, seni meniň tämiz yhlasym sowsun" diýen durnaň gözi ýaly dury, kämil setirleriň gapdalyndan "Didäň ~ Aý şöhesi, ýüregiň ~ çemen, "Aýratyn bezenmek gerek däl hemem" ýaly "ysgynsyz", ejiz, aslynda hökmany däl sözlere orun berilýär. Bir kemsiz gözel bolmaz diýleni, elbetde şahyryň ýazan, çap etdiren zatlarynuň hemmesi jüpüne düşüp, gülala-güllük bolup durmaýany belli zat. Agsak setirler, towsak jümleler has tejribeli, köpi gören (takygrak aýtsam – "köpi ýazan") tanymal şahyrlarda-da duşman duranok ahyryn.

Ýöne meniň şu ýerde nygtajak bolýan zadym başgarak: ýaşlykda gowşak zada göz ýumup geçirdim etseň, onuň soňabaka seni özüne öwrenişdirip, gul edip, harsallyklaryňy saňa duýdurmazlygy-da geň dälidir.

Hawa, biziň zehinli ýaşlarymyzyň – şahyrlarymyzyň barlygy hak.

Şonuň üçinem ýekeje bihal setire-de "Aý, bolýa-la" diýmezlige hut ýaşlykdan endik etmeli. Pozmaly, çyzmaly, täzeden ýazmaly, gözlemeli – bagryňy ýakmaly. Şeýdilse, bu seniň özüňden öňýän paýhas sapagyna, mekdebine öwrülýär. Şygry bolsa, kim näme diýse-de, başda aýdysym ýaly, bagryň ýere berip ýazylsa-da, ahyr-soňda aňýýetiň, akyl-paýhasyň miwesi bolup, ýetişen bagyňdan tänyär. Ol nesillere sargyt şekilli, pent şekilli bolup galýar. Nusgawy şahyrlarymyzyň sap duýga eýlenen sap pähim-paýhasa ýugrulan dürdäne setirlerini ýatlalyň. Olar üstünden şunça zaman geçen-de bolsa, ozaly bilen, seniň aňyňy heýjana getirýär.

Meniň öz ýaş kärdeşlerimiň döredijiliginde G.Ezizowyň, H.Kulyýewiň eserleriniň, äheňleriniň eşidilýändiginem aýdyp bilerdim. Ýöne bu ahwalaty men aýyp hasap etmeýärim. Her bir şahyr hem (hakdan içen şahyram bolsa) ozalynda kimdir biriniň, halypanyň täsirine düşmän ýazyp başlan däldir.

Ýene bir aýtjagym. Men altmysdan agan adam bolsam-da, häli-häzire çenli "Meniň döredijiligim" diýmäge utanyp, şol bir mahalky "Ýaş şahyrlyk" duýgusy bilen ýaşaýaryn. Men goşgy ýazýanlygymy ömrüm boýy hatda ejem-kakamdan-da gizläpdim. Çekinýärdim. Meniň muny şu ýerde ilkinji sapar aýtmagymyň sebäbi bolsa, "Ýaş şahyrlyk duýgusynyň" ajap duýgudygyny, onuň seni her zeýilli eselmeden, men-menlikden goraýandygyny nygtap, adyny tutan zehinli ýaş şahyrlarymyň ulumsylykdan herne daş durmaklaryny arzuw edýänligimi duýdurasum gelenligindedir.

2003 ý.

Annaberdi AGABAYEW,

Türkmenistanyň halk ýazyjysy, Hormatly il ýaşulysy, Magtymguly baýragynyň eýesi.

Edebi tankyt